

BORIS PASTERNAK

Doktor
Živago

Doktor Živago

Preložila Viera Hegerová
Básne Jurija Živaga
preložil Ján Štrasser

oDEON

Boris Pasternak
Doktor Živago

Copyright © Giangiacomo Feltrinelli Editore Milano, 1957
First published as *il Dottor Zivago* in November 1957,
by Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, Italy.
Translation © Viera Hegerová / LITA, 2026
Poetry translation © Ján Štrasser, 2026
Jacket design © 2026 by Peter Nosál
Slovak edition © 2026 by Ikar

ISBN 978-80-575-0609-6

BORIS PASTERNAK

Doktor
Živago

PRVÁ KNIHA

Šli a šli a spievali Večnaja pamiať, a keď sa chvíľami zastavili, zdalo sa, že v speve naďalej pokračujú nohy, kone, závaný vetra.

Chodci uvoľňovali sprievodu cestu, rákali vence, prežehnávali sa. Zvedavci sa pridávali k pohrebníkom a spytovali sa: „Čí je to pohreb?“ Odpovedali im: „Živagovcov.“ – „Aha. Tak už rozumiem.“ – „Nie jeho. Jej.“ – „To je jedno. Pán Boh jej daj kráľovstvo nebeské. Parádny pohreb.“

Ubiehali posledné minúty, zrátané a nenávratné. „Hospodinova je zem aj jej stvorenia, vesmír a všetci žijúci v ňom.“ Kňaz žehnajúcim gestom hodil hrst zeme na Máriu Nikolajevnu. Zaspievali S dušami spravodlivých. Prepukol náramný zhon. Na truhlu založili vrchnák, priklincovali a spustili ju dolu. Dobubnoval dážď hrudiek, keď štyrmi lopatami rýchlo zahádzali hrob. Vyrástol na ňom kopček. Naň vyšiel desaťročný chlapec.

Iba v stave otupenia a necitlivosti, ktorý zvyčajne nastane ku koncu veľkého pohrebu, sa mohlo niekomu zdať, že chlapec chce predniesť reč na matkinom hrobe.

Zdvihol hlavu a neprítomným pohľadom si z vyvýšeného miesta obzrel jesenné pusté priestranstvá a kupoly kláštora. Tvár s krátkym noštekom sa mu zmraštila. Natiahol krk. Keby takýmto pohybom zdvihlo hlavu vlčá, bolo by jasné, že sa chystá zavýjať. Chlapček si zakryl rukami tvár a rozplakal sa. Oblak letiaci oproti ho šľahal po rukách a po tvári mokrymi bičmi studeného lejaka. K hrobu podišiel muž v čiernom, s dokrkvanými úzkymi, priliehavými rukávami. Bol to brat

nebohej a ujo plačúceho chlapca Nikolaj Nikolajevič Vedeňapin, bývalý duchovný, suspendovaný na vlastnú žiadosť. Pristúpil k chlapcovi a odviedol ho z cintorína.

2

Prenocovali v jednej z kláštorných ciel, ktorú vyhradili ujovi po starej známosti. Bol predvečer sviatku Panny Márie Pomocnej. Na druhý deň mali s ujom odcestovať ďaleko na juh, do gubernského mestečka na Povolží, kde otec Nikolaj pracoval vo vydavateľstve vydávajúcim krajské pokrokové noviny. Lístky na vlak mali kúpené, pobalená batožina stále v cele. Z neďalekej stanice prinášal vietor plačlivé pískanie rušňov posunovaných obďaleč.

Podvečer sa veľmi ochladilo. Dva obloky na úrovni zeme smerovali na kút spustnutej záhrady, dookola vysadenej kríkmi karagany, na zamrznuté kaluže vozovky a na ten koniec cintorína, kde cez deň pochovali Máriu Nikolajevnu. Záhrada bola prázdna, lesklo sa len niekoľko hriadok kapusty obelasenej od zimy. Keď zadul vietor, opŕchnuté kríky karagany sa zmietali ako zbesnené a líhali si na cestu.

V noci zobudilo Juru klopanie na oblok. Tmavá cela bola nadprirodzene ožiarená bielym mihotavým svetlom. Jura len v košeli pribehol k obloku a pritisol tvár na studené sklo.

Za oblokom nebola ani cesta, ani cintorín, ani záhrada. Vonku vyčíňala fujavica, vo vzduchu sa kúdolil sneh. Človek by si pomyslel, že búrka zbadala Juru, uvedomila si, aká je strašná, a kochá sa v tom, akým dojmom zapôsobila. Húdla a kvíliła a všemožne sa usilovala upútať Jurovu pozornosť. Z neba v nekonečných špirálach padali na zem pásy bieleho tkaniva a zahaľovali ju pohrebným závojom. Fujavica bola na svete sama, nemala konkurenciu.

Prvou Jurovou túžbou, keď zišiel z parapetu, bolo obliecť sa a vybehnúť von, dačo podniknúť. Hneď mal strach, že kláštorňú kapustu zasype a nebudú ju môcť vykopať, hneď zase, že v poli zaveje mamu a ona, slabá, sa tomu neubráni a odíde ešte hlbšie do zeme, ďalej od neho.

Opäť sa to skončilo plačom. Ujo sa prebudil, hovoril mu o Kristovi a utešoval ho, potom zíval a zamyslený stál pri obloku. Začali sa obliekať. Svitalo.

3

Kým žila matka, Jura nevedel, že otec ich dávno opustil, cestuje z mesta do mesta po Sibíri a cudzine, vedie hýrivý a samopašný život a už dávno premrhal a rozhádzal ich miliónový majetok. Jurovi vždy vraveli, že otec je v Petrohrade alebo na dajakom jarmoku, najčastejšie na Irbitskom.

No potom matke, ktorá bola večne chorá, zistili suchoty. Chodila sa liečiť do južného Francúzska a do severného Talianska a Jura tam bol dva razy s ňou. Takto ubehli Jurove detské roky, plné zmätkov a ustavičných záhad, často v opatere cudzích ľudí, ktorí sa podchvíľou striedali. Zvykol si na zmeny a v ustavičnej tme-vrme ho otcova neprítomnosť nezarážala.

Ako celkom malý chlapec zastihol ešte časy, keď menom, ktoré nosil, nazývalo sa množstvo najrozmanitejších vecí. Bola manufaktúra Živago, banka Živago, obchodné domy Živago, kravatové uzly so zapichnutou ihlicou Živago, ba aj akýsi okrúhly sladký koláč, podobný punčovej bábovke, mal názov Živago, a istý čas ste mohli v Moskve skríknúť drožkárovi „K Živagovi!“, takisto ako „K čertu-diablu!“, a už s vami uháňal na saniach za hory-za doly. Obklopoval vás tichý park. Na ovísajúce vetvy smrekov sadali vrany a striasali z nich

inovať. Rozliehalo sa ich krákanie, ako keď sa s praskotom láme konár stromu. Z novostavieb za priesekom prebiehali cez cestu čistokrvné psy. Zapaľovali sa tam svetlá. Sadal večer. Zrazu sa to všetko rozpadlo. Vyšli na mizinu.

4

V lete roku tisícdeväťstotri sa viezol Jura s ujom poľami na krytom koči do Dupľanky, ktorá patrila majiteľovi továrne na spracovanie hodvábu a veľkému mecenášovi umení Kologrivovovi, aby navštívili pedagóga a popularizátora užitočných poznatkov Ivana Ivanoviča Voskoboijnikova.

Bol sviatok Kazanskej Matky Božej a žatva bola v plnom prúde. Či zato, že bol čas obeda, alebo že bol sviatok, ale na poliach nestretli živú dušu. Slnko spaľovalo nedokosené tably, pripomínajúce dopoly oholené väzenské zátylky. Nad poľami krúžili vtáky. Pšenica s ovisnutými klasmi stála za úplného bezvetria vo vyrovnaných radoch, alebo sa týčila v nastavaných krížoch ďaleko od cesty – keď ste sa na ne dlhšie zahľadeli, vyzerali ako pohybujúce sa postavy, akoby na okraji obzoru chodili zememerači a čosi zapisovali.

– A tieto, – spytoval sa Nikolaj Nikolajevič Pavla, obyčajného zamestnanca a vrátnika z vydavateľstva, ktorý sedel na sedisku bokom, zhrbený a so skríženými nohami na znak toho, že on nie je naozajstný pohonič a nepoháňa z povola-
nia, – tie sú čie, statkárove alebo sedliacke?

– Tieto sa panské, – odpovedal Pavel, pripaľujúc si, – a hentie, – po dlhej prestávke, keď dokončil pripaľovanie a potiahol si, pichol koncom bičiska na druhú stranu, – hentie sa naše. Azdaj ste zaspali? – okrikoval podchvíľou kone, ktorým celý čas poškuľoval na chvosty a zadky ako rušňovodič na tlakomery.

Ale kone ťahali ako všetky kone na svete, čiže náručný bežal s vrodenu priamosťou prostoduchej náture a podsebný sa nezasvätenému zdal vysloveným lajdákom, ktorý nevedel nič inšie, len ohnúť krk ako labuť a podkľakujúc tancovať za zvuku spiežovcov, ktoré sám svojím skackaním rozcvendžal.

Nikolaj Nikolajevič niesol Voskobojnikovovi korektúru jeho knihy o pôdnej problematike – pre zosilnený tlak cenzúry ho vydavateľstvo požiadalo, aby si ju zrevidoval.

– Ľudia na okolí vyčíňajú, – vravel Nikolaj Nikolajevič. – V Paňkovskom okrese podrezali kupca, zemskému sudcovi podpálili žrebčinec. Čo si o tom myslíš? Čo sa vraví u vás v dedine?

Pavel to však videl ešte pesimistickejšie ako cenzor, ktorý krotil Voskobojnikovove agrárne vášne.

– Čo by sa vravelo? Zopsuli národ. Je rozmaznaný. S našincom takto nemožno. Dajte sedliakom slobodu, hneď sa navzájom poškrtia, prisámbohu. Azdaj ste zaspali?

To bola druhá cesta uja so synovcom do Dupľanky. Jura si myslel, že si pamätá cestu, a zakaždým, keď sa polia rozbiehali do šírky a spredu i zozadu ich tenkou obrubou obopínali lesy, sa mu zdalo, že bude poznať miesto, kde by mala cesta odbočiť doprava a zo zákruty sa ukáže a o chvíľu zase zmizne desaťverstová panoráma Kologrivovovho majetku, s riekou ligotajúcou sa v diaľke a železničnou traťou, ktorá vedie za ňou. Ale zakaždým sa pomýlil. Za poľami nasledovali ďalšie polia. Opäť a opäť ich obklopovali lesy. Striedanie týchto priestranstiev vyvolávalo v človeku rozlet ducha. Žiadalo sa mu snívať a premýšľať o budúcnosti.

Ani jedna z kníh, ktoré neskôr preslávili Nikolaja Nikolajeviča, ešte nebola napísaná. Ale jeho myšlienky sa už vykryštalizovali. Nevedel, ako blízko je jeho čas.

Medzi predstaviteľmi vtedajšej literatúry, univerzitnými profesormi a filozofmi revolúcie sa mal čoskoro zjaviť

tento človek, ktorý rozmýšľal o všetkých ich témach a ktorý okrem terminológie nemal s nimi nič spoločné. Všetci tí sa svorne držali nejakej dogmy a uspokojovali sa so slovami a vonkajším dojmom, ale otec Nikolaj bol kňaz, ktorý absolvoval tolstojovstvo i revolúciu a šiel ustavične ďalej. Dychtil po oduševnene zhmotnenej myšlienke, ktorá by vo svojom postupe otvorene načrtávala viditeľnú cestu a čosi na svete menila na lepšie, a ktorú by zbadalo aj dieťa, aj nevzdelanec ako zablysnutie na nebi alebo zvuk valiaceho sa hromu. Dychtil po všetkom novom.

Jura sa s ujom cítil dobre. Ujo sa podobal na mamu. Ako ona, aj on bol slobodný človek, bez predpojatosti voči všetkému nezvyčajnému. Ako ona, aj on mal aristokratický pocit rovnosti so všetkým živým. Tak ako ona pochopil všetko na prvý pohľad a vedel vyjadriť myšlienky v tej podobe, v akej človeku zídu na um v prvej chvíli, kým sú živé a nestratili zmysel.

Jura bol rád, že ho ujo vzal do Dupľanky. Bolo tam veľmi pekne a malebné prostredie tiež pripomínalo mamu, ktorá mala rada prírodu a často brávala Juru so sebou na prechádzky. Navyše sa Jura tešil, že sa opäť stretne s Nikom Dudorovom, gymnazistom, ktorý býval u Voskoboynikova a ktorý ním iste pohľdal, bol predsa asi o dva roky starší, a keď sa s ním pozdravoval, z celej sily mu mykal ruku dolu a tak nízko skláňal hlavu, že mu vlasy padali do čela a zakrývali mu pol tváre.

5

– Životným nervom problému pauperizácie, – čítal Nikolaj Nikolajevič z opraveného rukopisu.

– Hádám by bolo lepšie podstatou, – povedal Ivan Ivanovič a preniesol do korektúry potrebnú opravu.

Pracovali v šere zasklenej verandy. Oko rozoznávalo polievacie kanvy a záhradné náradie, pohádzané ako prišlo. Cez operadlo dolámanej stoličky bol prehodený plášť do dažďa. V kúte stáli čižmy s prischnutým blatom a sárami ovisnutými až na zem.

– Zatiaľ štatistika úmrtí a narodení ukazuje, – diktoval Nikolaj Nikolajevič.

– Treba vložiť za bežný rok, – povedal Ivan Ivanovič a dopísal to.

Na verande bol mierny prievan. Na stránkach brožúry ležali kúsky žuly, aby sa nerozleteli.

Keď skončili, Nikolaj Nikolajevič mal naponáhlo.

– Blíži sa búrka. Musíme sa pobrať.

– Ani nápad. Nepustím vás. Hneď si dáme čaj.

– Večer musím byť stoj čo stoj v meste.

– Daromné výhovorky. Nechcem o tom ani počuť.

Zo záhradky pred domom doľahol čmud zo samovaru, až prerazil vôňu tabaku a skrutca. Z prístavku ta doniesli kajmak – smotanu z prevareného mlieka –, ovocie a tvarohové buchtičky. Vtom sa dozvedeli, že Pavel sa šiel okúpať a vzal brodiť na rieku aj kone. Nikolaj Nikolajevič sa musel podrobiť.

– Poďme na breh, posedíme si na lavičke, kým prestrú na čaj, – navrhol Ivan Ivanovič.

Ivan Ivanovič z priateľstva obýval u boháča Kologrivova dve izby v správcom prístavku. Tento domček s prednou záhradou stál v úzadí spustnutého parku so starou polkruhovitou vstupnou alejou. Aleja husto zarástla trávou. Už sa tade nechodilo, len vozili zem a stavebný odpad do priekopy, ktorá slúžila ako smetisko. Kologrivov, človek pokrokových názorov a miliónár sympatizujúci s revolúciou, bol so ženou práve v cudzine.

Na statku boli len jeho dcéry Naďa a Lipa s vychovávateľkou a neveľkým služobníctvom.

Správčova časť bola od celého parku s rybníkmi, lúčkami a panským domom oddelená hustým živým plotom z čiernej kaliny. Ivan Ivanovič a Nikolaj Nikolajevič obchádzali túto húšťavu zvonku, a ako šli, vyletovali pred nimi v rovnakých kŕdlikoch a v rovnakých vzdialenostiach vrabce, ktorými sa kalina hmýrila. Napĺňalo ju to monotónnym šumom, akoby pred Ivanom Ivanovičom a Nikolajom Nikolajevičom tiekla rúrou pozdĺž živého plota voda.

Prešli popri skleníku, záhradníkovom byte a kamenných zrúcaninách neznámeho účelu. Reč sa zvrtila na nové mladé sily vo vede a v literatúre.

– Nájdú sa nadaní ľudia, – vravel Nikolaj Nikolajevič. – Ale teraz sú veľmi v móde kadejaké krúžky a spolky. Každá stádovitosť je útočiskom netaľentovaných, nezáleží na tom, či sú verní Soloviovovi, Kantovi alebo Marxovi. Pravdu hľadajú iba osamotení jednotlivci a rozídu sa s každým, kto ju nemá dosť rád. Je niečo na svete, čo si zasluhuje vernosť? Takých vecí je veľmi málo. Myslím, že treba byť verný nesmrteľnosti, tomuto druhému, trochu výraznejšiemu názvu života. Treba zachovať vernosť nesmrteľnosti, treba byť verný Kristovi! Ach, mraštíte sa, vy nešťastník. Zase ste ani zamak nepochopili.

– Uhm, – hmkal Ivan Ivanovič, tenký, svižný blondín s výzývavou briadkou, ktorá ho robila podobným Američanovi Lincolnovho obdobia (podchvíľou si ju chytal do hrsti a bral jej konček do úst). – Pochopiteľne mlčím. Veď viete, že na tieto veci pozerám celkom ináč. A propos, porozprávajte mi, ako vás suspendovali. Dávno som sa to chcel opýtať. Určite ste mali strach! Uvalili na vás kliatbu? Čo?

– Načo odbočovať od témy? Hoci napokon, prečo nie. Kliatbu? Nie, teraz nedávajú do kliatby. Mal som nepríjemnosti a následky pociťujem ešte dnes. Napríklad dlho nesmiem nastúpiť do štátnych služieb. Nemám povolený vstup ani do jednej z našich metropol. Ale to je najmenej. Vráťme sa

k pôvodnej téme. Povedal som, že treba byť verný Kristovi. Hneď to vysvetlím. Nechápete, že človek môže byť ateistom, môže nevedieť, či Boh jestvuje a načo, a zároveň vedieť, že nežijeme v prírode, ale v dejinách, a že dejiny v dnešnom chápaní vychádzajú z Krista a evanjelium je ich zdôvodnením. Čo sú vlastne dejiny? Je to po stáročia trvajúca práca, zameraná na postupné odhaľovanie záhady smrti až po víťazstvo nad ňou v budúcnosti. Preto ľudia objavujú matematické neko-
nečno a elektromagnetické vlny, preto skladajú symfónie. Postupovať týmto smerom nemožno bez istého zápalu. Tieto objavy vyžadujú od človeka duchovné vybavenie. Látku preň poskytuje evanjelium. Predovšetkým je to láska k blížnemu, táto najvyššia podoba živej energie, ktorá naplňa srdce človeka a túži vykypieť a vyplytvať sa, a ďalej sú to dve hlavné súčasti dnešného človeka, bez ktorých nemôže existovať, a to je idea slobodnej osobnosti a idea života ako obete. Všimnite si, že je to čosi dosiaľ úplne nové. Takéto dejiny starovek nemal. Tam bola sangvinická zvrátenosť ukrutných, kiahňami zrapavených Caligulov, ktorí netušili, aký ničotný je každý zotročovateľ. Tam bola vystatovačná mŕtva večnosť bronzových pomníkov a mramorových stĺpov. Stáročia a generácie si slobodne vydýchli až po Kristovi. Len po ňom sa začal život v potomstve a človek už neumiera vonku pod plotom, ale doma v dejinách, uprostred práce zasvätenej víťazstvu nad smrťou, umiera, sám zasvätený tejto téme. Uch, až som sa spotil, ako sa vraví. Ale jeho to ani nehne!

– Čistá metafyzika, priateľu. Takéto mi lekári zakázali, môj žalúdok by to nestrávil.

– Čo už s vami. Necháme to. Šťastný človek! Aký krásny výhľad tu máte, hotová pastva pre oči. A on si tu žije a nič nevníma.

Pri pohľade na riekú až boleli oči. Ligotala sa na slnku, prehýbala sa ako železná platňa. Zrazu sa drobno zvlnila.

Odtiaľto na druhý breh plávala ťažká kompa s koňmi, vozmi, ženami a chlapmi.

– Predstavte si, ešte je len päť preč, – povedal Ivan Ivanovič. – Vidíte, prišiel rýchlik zo Syzrane. Prechádza tadeto niekoľko minút po piatej.

V diaľke po rovine uháňal sprava doľava pekný žltomodrý vlak, vzdialenosťou veľmi zmenšený. Vtom zbadali, že zastal. Nad rušňom sa zvrtili biele kúdoľčky pary. O chvíľu doľahlo jeho poplašné pískanie.

– To je zvláštne, – povedal Voskobochnikov. – Čosi nie je v poriadku. Načo by zastavoval tam na močarisku. Dačo sa muselo stať. Poďme si dať čaj.

6

Nika nebol ani v záhrade, ani v dome. Jura sa domýšľal, že sa schováva pred nimi, lebo sa s nimi nudí a Jura mu nie je partner. Ujo s Ivanom Ivanovičom šli pracovať na terasu a Juru nechali bezcieľne sa ponevierať okolo domu.

Bolo tu čarokrásne! Každú chvíľu sa ozvalo čisté trojtonové trilkovanie žľn s vyčkávacími prestávkami, aby vlhký, ako z píšťaly vylúdený zvuk celkom presiakol okolím. Stojatú, vzduchom blúdiacu vôňu kvetov horúčava nehybne priklincovala k záhonom. Ako to pripomínalo Antibes a Bordigheru! Jura sa ustavične obracal na všetky strany. Nad lúčkami visel ako sluchová halucinácia príznak maminho hlasu, Jurovi znel v melodickej reči vtákov a bzukote včiel.

Strhával sa, podchvíľou sa mu marilo, že matka naňho kričí a kdesi ho privoláva.

Zamieril k úžľabine a schádzal dolu. Z riedkeho a čistého lesa, ktorý pokrýval hornú časť úžľabiny, zišiel do jelšiny vystielajúcej jej dno.

Tu bola vlhká tma, vývraty i opadané lístie, kvetov tu bolo málo a článkované stonky prasličky pripomínali žezlá a berly s egyptským ornamentom, aké boli v jeho ilustrovanej Biblii.

Jurovi bolo čoraz smutnejšie. Šlo mu do plaču. Klesol na kolená a zaliali ho slzy.

– Anjel boží, ochranca môj svätý, – modlil sa, – utvrď moju myseľ na pravej ceste a povedz mamičke, že mi je tu dobre, aby bola pokojná. Bože, ak jestvuje záhrobný život, uveď mamičku do raja, kde obličaje svätých a bohabojných žiaria ako hviezdy. Mamička bola taká dobrá, nie je možné, že by bola bývala hriešna, zmiluj sa nad ňou, Bože, nedopusť, aby trpela. Mamička! – v srdcervúcom smútku ju volal z neba ako novovysvätenú sväticu a zrazu nevydržal, padol na zem a stratil vedomie.

Neležal dlho v mdlobách. Keď sa prebral, počul, že zhora naňho volá ujo. Ozval sa mu a pobral sa hore. Vtom si spomenul, že sa nepomodlil za nezvestného otca, ako ho učila Mária Nikolajevna.

Ale po mdlobách sa cítil tak dobre, že sa nechcel rozlúčiť s tým pocitom ľahkosti a bál sa oň prísť. Pomyslel si, že sa nič strašné nestane, ak sa za otca pomodlí niekedy inokedy.

Počká. Vydrží to, akoby si bol pomyslel. Vôbec sa naňho nepamätal.

Vo vlaku v kupé druhej triedy cestoval so svojím otcom, advokátom Gordonom z Orenburgu, gymnazista sekundán Miša Gordon, jedenásťročný chlapec so záдумčivou tvárou a veľkými čiernymi očami. Otca preložili do Moskvy a chlapca prepísali na moskovské gymnázium. Matka a sestry boli tam už dávno a mali plno starostí so zariaďovaním bytu.